

JOSEP ZULUETA A L'URGELLET: UN PRIMER CONTACTE EN CLAU ELECTORAL

Resum

El particular sistema polític de l'Espanya de la Restauració reservava un escó a les Corts de Madrid a cadascun dels partits judicials del país, si bé no era estrany que els candidats que s'hi presentaven fossin forans. L'any 1890, un jove advocat barceloní de tendències republicanes moderades apareixia al partit judicial de la Seu d'Urgell per mirar de batre el candidat conservador, Don Ramón Martínez Campos, *duque de la Seo de Urgel*. El jove candidat republicà, Josep Zulueta i Gomis, es dedicà durant aquell any de 1890 a recórrer tot l'Urgellet i part de la Cerdanya a la recerca de votants i posà les seves impressions per escrit en una sèrie d'articles que foren publicats a *La Vanguardia*, diari del qual era col·laborador habitual.

En aquests articles, Zulueta descriu un territori molt endarrerit a causa de l'oblit de l'Administració central, al qual atribueix, però, grans riqueses naturals i una gran capacitat emprenedora per part dels seus habitants. L'interès del seu testimoni, però, no és simplement descriptiu: Josep Zulueta i Gomis és un dels personatges més influents —segurament el que més— en la història de l'Urgellet i de bona part del Pirineu català durant el segle xx arran del seu protagonisme en la implantació d'un nou model econòmic, i aquest primer contacte amb la realitat socioeconòmica de l'Urgellet de finals del segle XIX ens serveix per determinar les línies mestres del seu pensament i dibuixar els camins que pretenia seguir per treure aquest territori de la misèria.

Paraules clau: Zulueta, caciquisme, la Seu d'Urgell, comarques oblidades, Martínez Campos.

Carles Gascón Chopo
Institut d'Estudis
Comarcals
de l'Alt Urgell

Abstract: *Josep Zulueta in the Urgellet: a first contact in key election.*

The particular political system in Spain under the Restoration reserved a seat in the Court of Madrid to each of the judicial parties of the country, although it was not strange that the candidates were foreigners. In 1890, a young lawyer from Barcelona who had moderate Republican tendencies appeared in the judicial party of the Seu d'Urgell to try to beat the Conservative candidate, Mr. Ramón Martínez Campos, *duque de la Seo de Urgel*. The young Republican candidate, Josep Zulueta i Gomis, went through the Urgellet and part of the Cerdanya in search of voters and wrote about his impressions in a series of articles published in *La Vanguardia*, a newspaper he often collaborated with. In these articles, Zulueta describes a territory which was behind the time due to the neglect of the

central administration. However, he claims that this territory has abundant natural resources and a great enterprising capacity on the part of its inhabitants. The interest of his work is not only a descriptive one: Josep Zulueta i Gomis is one of the most influential personalities —probably the most— in the history of the Urgellet and good part of the Catalan Pyrenees during the 20th century as he was a leading protagonist in the implantation of a new economic model. Also, this first contact with the socioeconomic reality of the Urgellet at the end of the 19th century allows us to determine the guide lines of his thoughts and to draw the paths he tried to follow in order to take the misery out of this territory.

Key words: Zulueta, caciquism, La Seu d'Urgell, forgotten counties, Martínez Campos.

Tot i que la historiografia actual tendeix a relativitzar el paper dels «grans homes» en els processos històrics, les profundes transformacions experimentades per una part substancial del Pirineu català durant el segle xx tenen en la figura de Josep Zulueta i Gomis (1858-1925) un protagonista indiscutible. La seva contribució decisiva en la fundació d'una cooperativa lletera a la Seu d'Urgell l'any 1915 obriria les portes a la implantació d'un nou model econòmic que arrelaria com a gran alternativa a una greu situació de crisi agrària al Pirineu i que mantindria el seu predomini inqüestionable fins ben entrada la dècada de 1980.

Malgrat això, la importància de Josep Zulueta com a motor d'aquestes profundes transformacions no ha generat fins a temps ben recents una atenció específica al voltant d'aquest singular personatge, advocat de professió, però d'interessos tan diversos que són molt difícils de definir.¹

Recentment, el buidatge de certs fons hemerogràfics ha permès descobrir la faceta de Zulueta com a col·laborador habitual en diversos mitjans de premsa, tant d'abast nacional, com seria el cas de *La Vanguardia*, com d'abast local, com *La Cerdanya* o *La Voz del Pirineo*. A banda de facilitar-nos un coneixement en primera persona de la seva visió i dels seus projectes per al Pirineu, les col·laboracions de Zulueta ens descobreixen la realitat d'un personatge estretament relacionat amb el territori des de ben petit, primer com a estiuant a la vila de Puigcerdà, on pujava cada estiu amb la seva família² i, més endavant, com a aspirant a diputat a Corts pel partit judicial de la Seu d'Urgell.

En el transcurs de la seva campanya electoral, Zulueta va recórrer tots els racons de la demarcació electoral i va recollir les seves impressions sobre els territoris que aspirava a representar en un seguit d'articles publicats a *La Vanguardia* entre 1890 i 1891 els quals, més enllà de permetre la descoberta d'unes comarques —que ell mateix qualificava d'oblidades— al seu fidel públic barceloní,³ mostraven un compromís poc habitual amb el territori que canalitzaria, temps a venir, cap a la plasmació de projectes concrets que transformarien radicalment la vida al Pirineu. Aquesta realitat fa d'aquell primer contacte

en clau electoral, i dels articles que va generar, un episodi de grans implicacions de futur en l'evolució del territori, malgrat que els seus objectius immediats de guanyar les eleccions es veurién frustrats per la victòria del seu adversari.

Un sistema corrupte

Després dels trasbalsos polítics que caracteritzaren els anys de l'anomenat Sexenni Democràtic (1868-1874), els artífexs de la Restauració borbònica van impulsar un nou model constitucional que buscava, bàsicament, una estabilitat política que, darrere l'aparença d'un règim parlamentari i representatiu inspirat en els models francès i britànic, amagava una realitat en què s'alternaven al capdavant del Govern els dos partits oligàrquics afins al nou règim, el liberal i el conservador, mitjançant la manipulació sistemàtica de les eleccions per part del Govern amb la col·laboració decisiva del caciquisme.

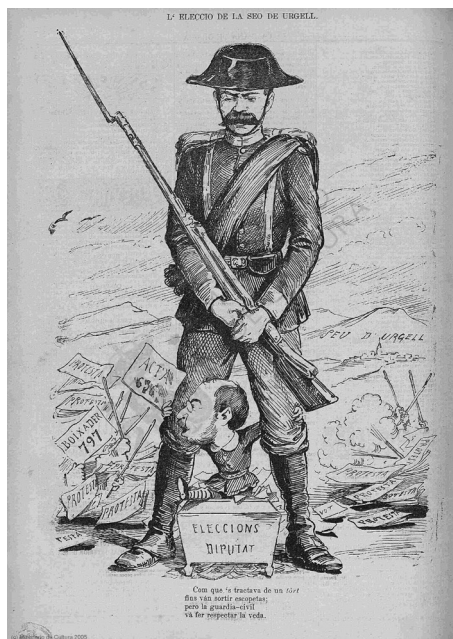
Al cor d'aquest sistema hi havia el cacic, que era l'home fort a nivell local. La seva extracció social podia ser força variada, però sempre tenia a la seva disposició una àmplia clientela dependent que configurava una extensa xarxa de relacions capaç de prestar múltiples serveis, fins i tot a l'autoritat local, cosa que li atorgava una gran influència. El cacic tenia un paper decisiu en l'elecció del diputat que havia de representar el districte al Congrés dels Diputats, i utilitzava mètodes molt diversos però sempre irregulars, que anaven de la negociació i el pacte entre els prohoms locals fins a les corrupteles més diverses, sense excloure l'ús de la violència.

Aquest sistema, propi de règims polítics representatius amb una ciutadania poc preparada intel·lectualment, poc participativa i d'escassa consciència cívica,⁴ permetia la perpetuació en el poder de l'oligarquia dominant, enquadrada en els dos grans partits dinàstics que s'alternaven pacíficament, sense els ensurts que havien caracteritzat la vida política espanyola durant el mig segle anterior.

Els districtes electorals eren petits i uninominals; és a dir, només es podia votar per un sol candidat i resultava escollit aquell que obtenia un nombre major de vots. El govern de torn solia posar en marxa tots els mecanismes al seu abast per obtenir una majoria parlamentària prou còmoda per governar, cosa que implicava l'elecció d'un nombre suficient de diputats del color polític propi que era garantida a través de l'acció fraudulenta dels cacics.

L'eficàcia del sistema va assegurar la seva pervivència en la vida política espanyola amb poques alteracions durant prop de mig segle, i el caciquisme es va adaptar perfectament al teixit socioeconòmic no tan sols dels districtes rurals del país —que eren la immensa majoria— sinó fins i tot al de la major part de les ciutats mitjanes, de manera que la seva

Caricatura al·lusiva a la tupinada de les eleccions al districte de la Seu d'Urgell l'any 1885. (Font: *La Campana de Gràcia*, núm. 835, 31 de maig de 1885, p. 4)

eficiència només es veia qüestionada en els principals centres urbans, bàsicament Madrid i Barcelona.

L'any 1885 es produeix a la Seu d'Urgell un episodi que ens il·lustra perfectament l'abast del caciquisme a nivell local i ens posa en antecedents sobre la candidatura de Josep Zulueta a l'escó del districte. El dia 28 de maig d'aquell any, en ocasió de l'escrutini de les votacions per a la renovació del diputat del districte de la Seu d'Urgell a Corts, una gran multitud enfurismada va irrompre a les dependències municipals de la capital per reclamar justícia davant d'una sèrie d'irregularitats que afavorien obertament el candidat ministerial, del partit conservador.⁵ Malgrat la presència d'un potent contingent policial, format per uns trenta guàrdies civils, la indignació dels concentrats va esclatar en diversos aldarulls i en una multitudinària manifestació pels carrers de la Seu. Els membres de la mesa es van refugiar a l'Ajuntament de la Seu i l'autoritat militar va declarar l'estat de guerra: dues companyies van sortir al carrer i es van produir càrregues contra els manifestants. Amb tot, va caldre la crida del candidat vençut, el liberal Isidre Boixader, per calmar els ànims i propiciar un retorn a la normalitat.⁶

La intervenció d'Isidre Boixader, que gaudia de l'acta de diputat pel districte de la Seu des de les eleccions de 1881, quan el seu partit governava a Madrid, mostra com el partit

liberal acceptava igualment un joc que a ells també els afavoria quan els seus manaven a Madrid, i com el seu representant per la Seu, en aquest cas el diputat Isidre Boixader, no estava disposat a arribar a les últimes conseqüències en la defensa d'una legalitat que l'afavoria. El sistema era massa corrupte, el seu partit es trobava aleshores a l'oposició i, segurament, estava encara massa fresca la memòria de la insurrecció republicana de la guarnició de la Seu d'Urgell l'any 1883⁷ com per confiar en el suport d'una multitud indignada i desfermada.⁸

El candidat Zulueta

En aquest sistema polític de l'Espanya de la Restauració, representatiu només de nom i farcit de pràctiques i requisits que anaven molt més enllà del text de la constitució, la dinàmica existent entre la formació de majories parlamentàries i la designació del govern funcionava a la inversa d'allò a què estem acostumats avui en dia. En els sistemes parlamentaris actuals, la formació dels governs és decidida per una majoria parlamentària que resulta del pas dels ciutadans per les urnes. En el cas que estudiem, era el monarca qui encarregava al líder d'un partit —invariablement conservador o liberal— la tasca de formar un govern i, d'una forma immediata, els nous governants dissolien les cambres de representants i posaven al seu servei tota la maquinària de l'Estat per tal que les eleccions els aportessin una majoria còmoda al Parlament, cosa que evidentment requeria un enorme falsejament del sufragi, que aconseguien a través dels cacics locals.⁹

Pocs mesos després de les eleccions de 1885, el novembre d'aquell mateix any, es produí una nova crisi de govern que va posar al capdavant de l'executiu el liberal Práxedes Mateo Sagasta en substitució del conservador Antonio Cánovas del Castillo. Un cop al govern, els liberals es van apressar a organitzar una nova consulta electoral per crear una majoria favorable al Congrés dels Diputats. Així, Isidre Boixader recuperava l'acta de diputat per la Seu d'Urgell en els comicis del 4 d'abril de 1886, encara no un any després d'haver-la perdut.¹⁰

Com a alternativa a la candidatura de Boixader, els republicans de la Seu van presentar Josep Zulueta i Gomis com a candidat propi.¹¹ Barceloní de naixement, Zulueta, tal com ja hem apuntat, mostrava una sincera passió per les comarques de l'alta vall del Segre. Una passió que, en les seves pròpies paraules, li venia del fet que, de ben petit, certs problemes de salut el portaren a estiuajar cada any a la Cerdanya.¹²

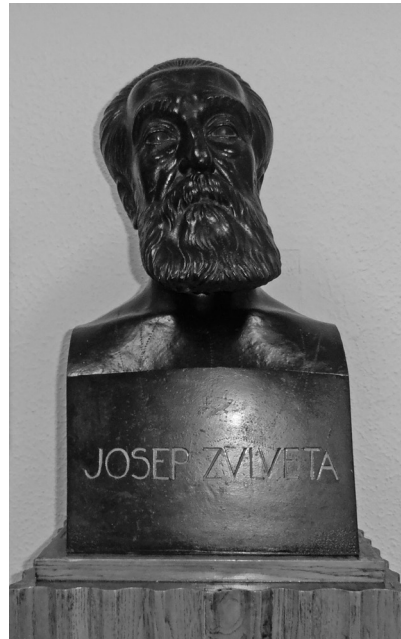
Josep Zulueta havia estudiat la carrera de dret a Barcelona i l'any 1879 hauria assolit a Madrid el grau de doctor en dret civil i canònic.¹³ Possiblement fou durant aquests anys d'estudiant universitari a Barcelona i a Madrid quan va entrar en contacte amb el

republicanisme, opció política de la qual es convertiria en un ferm partidari, si bé dins de les seves tendències més moderades, d'acord amb la seva posició social. Fou militant actiu del partit d'Emilio Castelar,¹⁴ expresident de la Primera República, el qual tenia una orientació política molt moderada, coneguda amb el nom de *possibilisme*, que acceptava la col·laboració i fins i tot la participació en tasques de govern amb el partit liberal de Sagasta, cosa que no representava una opció gaire popular entre la resta d'agrupacions republicanes catalanes i matisava el seu caràcter d'oposició antidinàstica.¹⁵

Instal·lat a Barcelona com a advocat i integrat en els principals cercles culturals de la capital, Josep Zulueta va continuar fidel al seu estiuueig anual a Puigcerdà, on gaudia d'un gran prestigi i popularitat, que ultrapassava els límits de la seva estimada capital cerdana.¹⁶ Els republicans de la Seu,¹⁷ enlluernats per aquest prestigi, i sense oblidar el fet que gaudia de grans simpaties a la Cerdanya, la meitat dels municipis de la qual votaven pel districte de la Seu d'Urgell, van acudir a ell per presentar un candidat amb alguna opció real de sortir-se'n. Precisament, un dels pocs actes de campanya amb presència del mateix Zulueta de què tenim constància en aquesta convocatòria, se celebrà a Bellver la nit del 14 de març de 1886, «en donde sus correligionarios le obsequiaron con serenatas y otras manifestaciones de simpatía».¹⁸

El recurs a candidats d'origen forà era una pràctica força habitual dins de la vida política espanyola del moment, i encara el cas de Zulueta no era, ni de bon tros, el més clamorós, ja que, al cap i a la fi, era ben conegut per un sector prou ampli de l'electorat, i el seu arrelament al territori, si més no a la Cerdanya, era real. En canvi, no era infreqüent que els grans partits dinàstics imposessin uns candidats forans amb poca o cap relació amb els veïns del districte al qual optaven. Davant d'aquestes situacions, els candidats amb arrels al propi districte feien valdre aquesta condició, però era la dinàmica caciquista la que solia imposar-se en els comicis, tal com veiem en la campanya de 1885 a la Seu d'Urgell, on llegim en relació amb el candidat conservador —el que acabaria guanyant les eleccions per a gran escàndol dels urgellencs— que «en la Seo de Urgel nadie conoce al señor Tort y Martorell [el candidat en qüestió] pero, como le conoce el señor ministro de la Gobernación, basta y sobra con esto para que aquellos electores tengan que votarle».¹⁹

Un cop recuperada l'acta de diputat pel districte de la Seu, Isidre Boixader ocupà el seu escó a Madrid durant tres anys i mig. A mitjan 1890, però, una nova crisi de govern precipità la caiguda del govern de Sagasta i la seva substitució pel conservador Cánovas del Castillo qui, al seu torn, va organitzar unes noves eleccions per renovar la composició parlamentària i fer-la afí al seu color polític.

Bust de Josep Zulueta i Gomis, situat a les dependències de la Cooperativa Lletera del Cadí. (Fotografia: Carles Gascón Chopo)

En aquesta ocasió, el candidat conservador a qui s'hauria d'enfrontar Isidre Boixader per defensar la seva acta de diputat era, ni més ni menys, Don Ramón Martínez Campos, fill de l'artífex de la restauració borbònica. El pare del candidat era força conegut a l'àrea de la Seu d'Urgell pel seu paper decisiu en la conquesta de la plaça als carlins l'estiu de 1874.²⁰ L'any 1888, sense cap altre mèrit que el de ser fill del seu pare, Don Ramón Martínez Campos rebia el títol nobiliari de *duque de la Seo de Urgel*,²¹ cosa que li va aportar un gran prestigi entre els conservadors i, paradoxalment, també entre els carlins del districte.²² Precisament, el prestigi de Don Ramón Martínez Campos a la Seu i el favor amb què comptava des de Madrid va motivar la retirada del liberal Isidre Boixader, que va provar de presentar-se al districte de Solsona, on va xocar amb els seus propis correligionaris.²³ D'aquesta manera, l'acta de la Seu d'Urgell en aquells comicis només seria cosa de dos candidats, el conservador *duque de la Seo de Urgel* i el republicà Zulueta, que es convertiria en el referent progressista.

Motivat segurament per la difícil tasca que li tocava per batre el seu opositor, en Josep Zulueta va iniciar una sèrie de periples pel partit judicial de la Seu, amb la finalitat de conèixer la situació real del territori que, en cas de sortir vencedor, hauria de representar, i també per guanyar-se la confiança i el favor dels votants.²⁴ La realització d'aquestes

particulars campanyes de fidelització del vot, fetes normalment a cavall, per camins gairebé impracticables i amb una climatologia sovint adversa, el va portar a conèixer un país força endarrerit, habitat per una gent que vivia en precàries condicions i que ell pretenia transformar. D'aquests periples en va sortir una sèrie de set articles, publicats al diari *La Vanguardia* —del qual, com hem dit, era col·laborador habitual— titulats amb el significatiu epígraf de «Comarcas olvidadas»; en ells va donar a conèixer al seu fidel públic barceloní la seva visió i les seves reflexions sobre les terres pirinenques, alhora que —evidentment sense saber-ho— ens llegava un material impagable per conèixer la penosa realitat de la Catalunya pirinenca de finals del segle XIX.

El Pirineu abandonat

D'aquesta manera, amb un projecte polític per fer valdre, i armat amb un verb grandiloqüent, una enorme capacitat d'anàlisi i una fina ironia que el feia imaginar la carrossa del ministre de foment empantanegada camí de la Seu,²⁵ Zulueta va plasmar una dura crítica sobre l'estat d'abandó en què es trobaven aquelles terres. La seva crítica, però, incloïa un esperit constructiu i ambiciosos propostes de futur que es basaven, sobretot, en la seva confiança en la pròpia gent del país, menystinguda per un Estat que no tenia prou cura del benestar dels seus ciutadans de la perifèria.²⁶ A banda d'això, val a dir que el seu to evocava a cada mot un món de vivències ancestrals, autèntiques, lluny de la vacuïtat de la vida urbana, i ric en experiències que aportava una forma de vida patriarcal que ja no es coneixia a la ciutat. Amb aquest esperit pioner, que combinava, en un sentit molt decimonònic, l'exploració de noves terres i la filantropia vers els pobles endarrerits, Josep Zulueta presentava un món gairebé inabastable per als seus lectors habituals de Barcelona.

Com a bon esperit liberal, home il·lustrat i perfecte portaveu de l'elit intel·lectual del seu temps, Zulueta demostrava una fe cega en la capacitat de l'home i creia en el progrés il·limitat de la societat a través dels avenços científics i l'aplicació de les millores tècniques. En aquest sentit, són contínues les seves propostes per a l'aprofitament econòmic intensiu de la totalitat del territori, fins a l'extrem, gairebé còmic, d'imaginar el riu de Lles demanar a totes hores una màquina per impulsar, per tal de no desaproveitar tot aquell potencial d'energia hidràulica.²⁷ Però, en qualsevol cas, reconeixia que era impossible promoure cap indústria a causa de l'estat d'unes carreteres que no permetien l'arribada del trànsit rodat a la Seu d'Urgell. Fins a tal punt arribava la seva preocupació per les vies de comunicació que dedicà tres dels set articles de la sèrie a la seva descripció: la carretera de Lleida a la Seu, interrompuda en diversos trams per incidències diverses,²⁸ la de Sant Llorenç de Morunys, que havia de travessar la vall de la Vansa per corriols costeruts i impracticables

durant una part de l'any,²⁹ i la de Puigcerdà a la Seu, oberta quinze anys abans amb motiu de la campanya del general Martínez Campos contra els carlins, però gairebé impracticable per manca de manteniment.³⁰

Tal com ho veia el candidat republicà, la manca de carreteres era el principal impediment per al progrés de les comarques pirinenques, ja que privava d'accés als mercats urbans uns productors capaços de gestionar els seus recursos amb una mentalitat perfectament capitalista si se'ls en donava la possibilitat. D'aquesta manera, productes com les patates, el sègol, el bestiar o la fusta no eren prou competitius a causa de l'encariment acumulat per les dificultats del transport, i l'agricultura quedava relegada a una activitat d'autoconsum; ni tan sols el turisme, sector incipient que l'autor, amb un esperit totalment innovador per l'època, ja contemplava com a potencial font de recursos si algun dia milloraven les comunicacions, era competitiu aleshores.³¹

Juntament amb el deplorable estat de les comunicacions, l'altre gran problema que veia que frenava el desenvolupament econòmic de les comarques pirinenques, eren els tractats de comerç vigents amb França i la Gran Bretanya, uns tractats d'esperit lliurecanvista que afavorien l'entrada al país de productes d'aquests països a baix cost, amb el perjudici consegüent per a la producció nacional.³² Si bé crida l'atenció que un esperit progressista com Zulueta abogués per la pràctica del proteccionisme, una doctrina diametralment oposada als principis liberals més dogmàtics, aquesta posició no era diferent de la de la burgesia de negocis de Catalunya, la qual, malgrat els seus principis més aviat liberals, era ferma partidària del proteccionisme per afavorir el creixement de la indústria catalana mitjançant la reserva del mercat nacional per a la producció pròpia. De fet, un dels punts més candents de l'anomenat *Memorial de greuges*, lliurat al rei Alfons XII l'any 1885, era precisament, el perjudici que suposava per a la indústria catalana la signatura d'un nou tractat de comerç amb el Regne Unit aquell mateix any.³³

Amb totes aquestes limitacions i inconvenients, les comarques de la conca alta del Segre eren vistes com uns territoris pobres de necessitat, amb una agricultura d'autosubsistència, sense cap presència d'establiments industrials i amb un pes mínim de la producció orientada al mercat. Les terres de conreu eren classificades en quatre categories. La primera i la més productiva era l'horta de la riba del Segre, que presentava l'inconvenient de la manca de canalització i de la seva total desprotecció davant de les crescudes del riu. Les terres de secà es trobaven en zones més abruptes i elevades, caracteritzades per sòls pobres i menys productius. Amb tot, tenien una producció d'una certa qualitat de patates i sègol que, malgrat això, no podien comercialitzar, precisament per la manca de bones vies de comunicació. Les terres dedicades a la vinya se situaven principalment al Baridà. La vinya era caracteritzada com un conreu molt pobre, enclavat en vessants molt abruptes, viable

només amb la construcció de bancals sostinguts per murs de pedra seca. Se'n feia un vi verdós, de molt baixa graduació i de pitjor qualitat i, a sobre, es veia amenaçada per les malalties del raïm com ara el mildiu o l'aleshores incipient plaga de la fil·loxera. Pel que fa a les terres més altes, destacava el potencial que oferia l'aprofitament forestal i de les pastures, tot i que l'explotació forestal mancava de rendibilitat, novament per la causa de les dificultats del transport i de la manca de racionalitat i de perspectives a llarg termini, cosa que provocava la contínua recessió de la massa forestal, un aspecte que preocupava molt especialment Zulueta. Quant a l'aprofitament de les pastures per a la ramaderia, tot i reconèixer que era aleshores l'única activitat econòmica que permetia un cert marge de lucre a través de la compravenda de bestiar, els rendiments continuaven essent baixíssims.³⁴

Només els dos principals nuclis urbans del conjunt, la Seu i Puigcerdà, aportaven una certa diversitat a aquest model: la Seu com a ciutat funcional, amb una petita colònia de militars, magistrats, funcionaris judicials i empleats de duanes,³⁵ i Puigcerdà com a població d'estiueig que atreia les famílies benestants de Barcelona durant els mesos d'estiu.³⁶ Malgrat això, el panorama en conjunt era ben galdós, i la principal alternativa que restava als habitants d'aquestes valls era l'emigració, temporal o definitiva, bé cap al cinturó industrial de Barcelona, bé cap a Amèrica, on afirmava que existia una ciutat, a l'Argentina, on vivia la meitat de la població de Tuixent.³⁷ Entre les modalitats d'emigració temporal que enumera Zulueta destaquem la seva observació sobre una particular activitat recollida a Fórns: l'emigració «durante el invierno para vender trementina y otros productos selváticos en tierras bajas».³⁸ Aquesta referència és una de les més antigues que coneixem sobre l'activitat trementinaire.

Les alternatives que plantejava Zulueta per fer viable una vida mínimament digna per als habitants d'aquestes valls pirinenques passaven, en primer lloc, per la construcció de carreteres per facilitar i abaratir el transport de persones i mercaderies. També proposava una major racionalitat a l'hora d'explotar boscos i pastures, per tal d'obtenir unes produccions que fossin rendibles i permetessin, al mateix temps, incentivar el desenvolupament d'indústries locals i, finalment, davant el mal que havien provocat els tractats de comerç, disminuir les imposicions de l'Estat sobre els productes més perjudicats, és a dir, els cereals i el bestiar, per compensar les pèrdues dels pagesos i dels ramaders.³⁹ Una part important d'aquestes propostes competia directament a l'Estat, i ell es presentava com la persona més indicada per defensar aquests interessos a les Corts si sortia escollit diputat pel partit judicial de la Seu. L'altra part depenia de la capacitat de treball i d'innovació dels veïns d'aquelles comarques, capacitats que no mereixien cap ombra de dubte per a Josep Zulueta i Gomis.

Fracàs electoral i nous projectes

Tal com era d'esperar, la ben greixada maquinària del caciquisme local es va posar al servei del candidat ministerial, Don Ramón Martínez Campos, per donar la victòria al partit conservador en les eleccions celebrades l'1 de febrer de 1891. De res no van valdre les protestes de Zulueta pel fet que alguns alcaldes fossin interventors, o pel fet que el president de la mesa de la Seu assistís dues nits abans a un banquet en honor del candidat conservador: les seves protestes no van ser recollides a l'acta per improcedents.⁴⁰ Al marge de possibles irregularitats, els resultats van ser clarament favorables al candidat conservador, amb un total de 3.027 vots davant dels 1.966 obtinguts per Zulueta.⁴¹ Cal remarcar que a la capital del districte la victòria fou clara per al candidat ministerial, amb més d'un 73% dels vots emesos, mentre que Zulueta va triomfar clarament a la major part dels municipis que avui formen part de l'actual comarca de la Cerdanya, possiblement gràcies al fet que hi tenia més coneixences i complicitats, amb municipis com Lles, Riu, Músser i Arànsers on va rebre el 100% dels sufragis.

El *duque de la Seo de Urgel* va mantenir el seu escó pirinenc amb mà de ferro fins que va decidir retirar-se. L'any 1905 guanyava l'acta de diputat per la Seu d'Urgell l'aleshores liberal Joan Garriga i Massó,⁴² que va trencar la indiscutible hegemonia que Don Ramón Martínez Campos havia mantingut en el panorama polític de la Seu durant més d'una dècada. Per la seva part, Zulueta va abandonar la cursa electoral pel districte de la Seu, però no la sort de la seva gent: l'any 1892 adquiria una finca als afores de la Seu d'Urgell, en la qual començaria a fer una sèrie de provatures per convertir els vinyets destruïts per la fil·loxera en prats de dall per alimentar el bestiar.⁴³ Començava una nova cursa, segurament molt més profitosa que la política, ja que es tractava, en aquest cas, d'aconseguir una transformació i una millora radical de les bases econòmiques de la comarca.

APÈNDIX

Escrutini de les eleccions legislatives de l'1 de febrer de 1891 al districte de la Seu d'Urgell. Font: *Butlletí Oficial de la Província de Lleida*, dies 4, 5, 6, 7 i 9 de febrer de 1891.

Alàs

Ramón Martínez Campos: 25 vots
Josep Zulueta i Gomis: 31 vots

Alinyà

Ramón Martínez Campos: 52 vots
Josep Zulueta i Gomis: 56 vots

Anserall

Ramón Martínez Campos: 21 vots
Josep Zulueta i Gomis: 23 vots

Aravell i Bellestar

Ramón Martínez Campos: 46 vots
Josep Zulueta i Gomis: 16 vots

Arcavell

Ramón Martínez Campos: 48 vots
Josep Zulueta i Gomis: 1 vot

Arfa

Ramón Martínez Campos: 95 vots
Josep Zulueta i Gomis: 3 vots

Aristot

Ramón Martínez Campos: 34 vots
Josep Zulueta i Gomis: 26 vots

Ars

Ramón Martínez Campos: 30 vots
Josep Zulueta i Gomis: 23 vots

Arsèguel

Ramón Martínez Campos: 51 vots
Josep Zulueta i Gomis: 18 vots

Bellver de Cerdanya

Ramón Martínez Campos: 129 vots
Josep Zulueta i Gomis: 185 vots

Bescaran

Ramón Martínez Campos: 21 vots
Josep Zulueta i Gomis: 46 vots

Cabó

Ramón Martínez Campos: 123 vots

Castellàs del Cantó

Ramón Martínez Campos: 44 vots

Cava

Ramón Martínez Campos: 43 vots
Josep Zulueta i Gomis: 20 vots

Civís

Ramón Martínez Campos: 66 vots
Josep Zulueta i Gomis: 54 vots

Coll de Nargó

Ramón Martínez Campos: 169 vots
Josep Zulueta i Gomis: 24 vots

Éller

Ramón Martínez Campos: 20 vots
Josep Zulueta i Gomis: 14 vots

Estamariu

Ramón Martínez Campos: 63 vots
Josep Zulueta i Gomis: 29 vots

Fígols

Ramón Martínez Campos: 61 vots
Josep Zulueta i Gomis: 10 vots

Fórnols

Ramón Martínez Campos: 81 vots
Josep Zulueta i Gomis: 43 vots

Gósol

Ramón Martínez Campos: 52 vots
Josep Zulueta i Gomis: 101 vots

la Guàrdia d'Ares

Ramón Martínez Campos: 50 vots
Josep Zulueta i Gomis: 25 vots

Guils del Cantó

Ramón Martínez Campos: 39 vots
Josep Zulueta i Gomis: 9 vots

Guixers

Ramón Martínez Campos: 124 vots
Josep Zulueta i Gomis: 22 vots

Lladurs

Ramón Martínez Campos: 190 vots
Josep Zulueta i Gomis: 40 vots

Lles

Josep Zulueta i Gomis: 172 vots

Montanissell

Ramón Martínez Campos: 165 vots
Josep Zulueta i Gomis: 44 vots

Montellà

Ramón Martínez Campos: 32 vots
Josep Zulueta i Gomis: 118 vots

Músser i Arànsér

Josep Zulueta i Gomis: 114 vots

Noves de Segre

Ramón Martínez Campos: 21 vots
Josep Zulueta i Gomis: 73 vots

Odèn

Ramón Martínez Campos: 143 vots
Josep Zulueta i Gomis: 3 vots

Organyà

Ramón Martínez Campos: 98 vots
Josep Zulueta i Gomis: 88 vots

Pallerols del Cantó

Ramón Martínez Campos: 30 vots
Josep Zulueta i Gomis: 20 vots

la Parròquia d'Hortó

Ramón Martínez Campos: 75 vots
Josep Zulueta i Gomis: 16 vots

la Pedra i la Coma

Ramón Martínez Campos: 110 vots
Josep Zulueta i Gomis: 61 vots

Pla de Sant Tirs

Ramón Martínez Campos: 66 vots
Josep Zulueta i Gomis: 19 vots

Prats i Sansor

Ramón Martínez Campos: 29 vots
Josep Zulueta i Gomis: 10 vots

Prullans

Ramón Martínez Campos: 44 vots
Josep Zulueta i Gomis: 46 vots

Riu

Josep Zulueta i Gomis: 39 vots

Sant Llorenç de Morunys

Ramón Martínez Campos: 150 vots
Josep Zulueta i Gomis: 50 vots

la Seu d'Urgell (1ª secció)

Ramón Martínez Campos: 105 vots
Josep Zulueta i Gomis: 45 vots

la Seu d'Urgell (2ª secció)

Ramón Martínez Campos: 105 vots
Josep Zulueta i Gomis: 32 vots

Talltendre i Ordèn

Ramón Martínez Campos: 25 vots
Josep Zulueta i Gomis: 10 vots

Taús

Ramón Martínez Campos: 43 vots
Josep Zulueta i Gomis: 7 vots

Toloriu

Ramón Martínez Campos: 20 vots
Josep Zulueta i Gomis: 44 vots

Tuixent

Ramón Martínez Campos: 11 vots
Josep Zulueta i Gomis: 76 vots

la Vansa

Ramón Martínez Campos: 54 vots
Josep Zulueta i Gomis: 55 vots

Víllec i Estana

Ramón Martínez Campos: 24 vots
Josep Zulueta i Gomis: 5 vots

Notes

- 1 Al *Diccionari d'Història de Catalunya* d'Edicions 62, Josep Zulueta i Gomis hi té dedicada una entrada en la qual, però, no hi figura cap aspecte de la seva vida relacionat amb la Seu d'Urgell i la seva comarca, ni tampoc amb el Pirineu; d'una manera similar, la *Gran Enciclopèdia Catalana*, en un article encara més breu que l'anterior, tampoc no recull aquesta realitat. Un dels primers reculls biogràfics de Zulueta on figuren les seves principals realitzacions al Pirineu el trobem en l'apèndix de la tesi doctoral de Jordi Planas (J. PLANAS, «Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle xx», Tesi doctoral inèdita, UAB, 2003, p. 901. Finalment, amb l'edició l'any 2010 d'una selecció d'articles redactats per Zulueta en una de les seves estades al Pirineu a finals del segle XIX, s'aportaven noves dades per a la caracterització de les seves idees en relació amb les comarques pirinenques i les seves perspectives de futur. Vegeu C. GASCÓN (2010), *Comarques olvidadas. Josep Zulueta i el Pirineu l'any 1890*, la Seu d'Urgell.
- 2 Un article publicat a la *La Voz del Pirineo* de Puigcerdà l'any 1882 explica que Zulueta era «uno de nuestros más antiguos y constantes huéspedes veraniegos» i que «cuenta desde su infancia en nuestra villa y en toda la Cerdaña con numerosísimos amigos». Vegeu *La Voz del Pirineo* (5 de març de 1882), p. 1.
- 3 Es tracta d'una col·lecció de set articles publicats a *La Vanguardia* entre els dies 9 de febrer de 1890 i 3 de gener de 1891, encapçalats amb l'epígraf «Comarcas olvidadas»; vegeu Carles GASCÓN, *Comarques olvidadas...*, p. 13-14.
- 4 El frau electoral i la corrupció administrativa sistemàtica no eren un tret exclusiu de l'Espanya de la Restauració: el trobem en una escala similar en altres Estats parlamentaris del mateix àmbit mediterrani, com ara Itàlia o Portugal i, fins i tot, a un nivell més restringit, en règims representatius ben consolidats com eren els de França, la Gran Bretanya i els Estats Units; vegeu R. VILLARES; J. MORENO (2009), *Historia de España*, vol. 7, Barcelona, p. 96-120.
- 5 Les eleccions s'havien celebrat dos dies abans, el 26 de maig de 1885 i, un cop escrutades totes les meses del districte, a la Seu s'escrutava el total de vots de tota la demarcació per determinar qui ocuparia el càrrec. Segons sembla, les actes d'almenys quatre meses —Coll de Nargó, Montellà, Guixers i Odèn— s'havien falsejat i afavorien escandalosament el candidat conservador, contràriament a allò que determinava l'escrutini de les meses respectives. Aquesta constatació seria la que va encendre els ànims; vegeu *La Vanguardia* (28 de maig de 1885), p. 4-5.
- 6 *Loc. cit.*
- 7 R. VILLARES; J. MORENO, *op. cit.*, p. 63.
- 8 Malgrat tot, sembla que l'aixecament de 1883 va ser conduït bàsicament per la guarnició militar de la Seu, amb poc suport per part de la població. Vegeu *La Vanguardia* (11 d'agost de 1883), p. 3-9.
- 9 R. VILLARES; J. MORENO, *op. cit.*, p. 103-104.
- 10 C. MIR (1985), *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, p. 57.
- 11 S'ha localitzat molt poca informació al respecte. La més explícita l'hem trobat en un breu de *La Voz del Pirineo*, publicat a menys d'un mes de les eleccions de 1886, que recull que «De paso por esta villa [de Puigcerdà] para la Seo de Urgel, el domingo último tuvimos el gusto de estrechar la mano á nuestro particular amigo D. José Zulueta, á quien, los republicanos de aquel distrito, presentan como á candidato en las próximas elecciones de Diputado á Cortes». Vegeu *La Voz del Pirineo* (21 de març de 1886), p. 3.
- 12 Vegeu J. PLANAS, *op. cit.*, p. 901. Pel que fa a l'article en què Zulueta explica la realitat dels seus estiuuejos infantils a Puigcerdà, vegeu *La Vanguardia* (27 d'agost de 1890), p. 4.
- 13 Carles GASCÓN, *op. cit.*, p. 21.
- 14 J. PLANAS, *op. cit.*, p. 900.
- 15 C. MIR, *op. cit.*, p. 57.
- 16 L'any 1882 el periòdic de Puigcerdà *La Voz del Pirineo* es feia ressò de l'èxit d'una conferència pronunciada per Josep Zulueta a l'Ateneu Barcelonès i el qualifica de «uno de nuestros más antiguos y constantes huéspedes veraniegos», i continua dient que «cuenta desde su infancia en nuestra villa y en toda la Cerdaña con numerosísimos amigos». Vegeu *La Voz del Pirineo* (5 de març de 1882), p. 1.

- 17 No està gaire clar qui eren ni molt menys quina era la seva extracció social. L'historiador i economista urgellenc Amadeu Gallart recull una sèrie d'«amics» de Zulueta que configuraven el comitè reformista local, on consten cognoms de famílies que encara romanen a la Seu d'Urgell: Tarragona, Solé, Pallarès, Celery, Palau, Alvinyà, Minguell, Ribot, Bertran, Martret, Sansa... Vegeu Sol GASCH; Mercè GRAU; i Amadeu GALLART (2010), *Alt Urgell. Una visió de conjunt*, vol. III, la Seu d'Urgell, p. 159. Malauradament, no cita la procedència d'aquest llistat.
- 18 *La Voz del Pirineo* (21 de març de 1886), p. 3.
- 19 *La Vanguardia* (1 d'abril de 1885), p. 1.
- 20 Albert VILLARÓ (1995), *Hèrcules i la ciutat*, Barcelona, p. 175.
- 21 Julio de ATIENZA, «Grandezas y títulos del reino concedidos por S. M. el rey don Alfonso XIII», *Hidalguía*, núm. 33 (1959), p. 185.
- 22 És força curiós com, malgrat la derrota militar que els va infligir el seu pare tan sols disset anys abans, un dels crits proferits pels partidaris urgellencs del *duque* en constatar la seva victòria a les urnes fos el de «¡Muera la república y abajo los republicanos y vivan los carlistas!». Vegeu *La Vanguardia* (8 de febrer de 1891), p. 3.
- 23 C. MIR, *op. cit.*, p. 57.
- 24 Tot i que no coneixem els detalls d'aquests periples, sabem, per exemple, que el 13 de setembre de 1890 Josep Zulueta, acompanyat d'alguns militants del partit, va celebrar un míting multitudinari a Noves de Segre; vegeu *La Vanguardia* (18 de setembre de 1890), p. 3. A la primeria de l'any 1891, a pocs dies dels comicis i en unes condicions força precàries pel dur clima hivernal i per les difícils comunicacions, Zulueta anava a Tuixent, Josa i Gósol a demanar la confiança dels votants; aquest darrer viatge el recull en un evocador article titulat «Recuerdos del Pirineo», publicat a *La Vanguardia* (28 de novembre de 1891), p. 4.
- 25 *La Vanguardia* (9 de febrer de 1890), p. 1.
- 26 Aquesta confiança el feia caure, en alguns casos, en afirmacions tan ingènues com el fet que els habitants d'aquestes terres ja pràcticament no feien el contraban, activitat que ell, com a paladí de les estructures de l'Estat, no podia veure de cap manera amb bons ulls pel que suposava de defraudació a la hisenda pública, o també que eren pràcticament abstemis, i que només bevien per combatre el fred, afirmacions que només s'expliquen per l'enorme simpatia que li despertaven. Vegeu *La Vanguardia* (17 d'abril de 1890), p. 4.
- 27 *La Vanguardia* (9 d'abril de 1890), p. 4.
- 28 *La Vanguardia* (9 de febrer de 1890), p. 1.
- 29 *La Vanguardia* (12 de febrer de 1890), p. 1.
- 30 *La Vanguardia* (26 de febrer de 1890), p. 4.
- 31 De fet, Zulueta pot valorar la incidència del turisme al Puigcerdà de 1890 per comparació amb la vila que ell havia conegut durant la seva infantesa, tot i que es tracta encara d'un turisme força elitista que ell considera negatiu fins a cert punt per les transformacions que introdueix en els costums locals, percepció que l'aproxima a una manera de pensar força avançada per la seva època. Vegeu *La Vanguardia* (27 d'agost de 1890), p. 4.
- 32 *La Vanguardia* (9 d'abril de 1890, p. 4; 17 d'abril de 1890, p. 4; i 28 de desembre de 1890, p. 4).
- 33 R. VILLARES; J. MORENO, *op. cit.*, p. 144.
- 34 *La Vanguardia* (9 d'abril de 1890), p. 4.
- 35 *La Vanguardia* (9 de febrer de 1890), p. 1.
- 36 *La Vanguardia* (27 d'agost de 1890), p. 4.
- 37 *La Vanguardia* (28 de desembre de 1890), p. 4.
- 38 *La Vanguardia* (28 de desembre de 1890), p. 4.
- 39 *La Vanguardia* (26 de febrer de 1890), p. 4.

- 40 *La Vanguardia* (8 de febrer de 1891), p. 2-3.
- 41 Dades elaborades a partir de la suma dels resultats de les certificacions de l'escrutini dels diversos municipis del partit judicial publicats als *Butlletins Oficials de la Província de Lleida*. Vegeu Apèndix.
- 42 C. MIR, *op. cit.*, p. 126.
- 43 S. GASCH; J. NISTAL (1991), «La Cooperativa Lleterera del Cadí en el marc de les transformacions socio-econòmiques del Pirineu», *Salit*, 1, p. 82.

